

REDACTIE RENUS
Geregracht 50
2311 PB LEIDEN

TPG Post

Port betaald
Port payé
Pays-Bas

DRUKWERK

Bezembinder 145
2401 HR Alphen a/d Rijn

AWN - afdeling Rijnstreek
GEREGRACHT 50
2311 PB LEIDEN

RENUS

Mededelingen van de AWN



2004 - NUMMER 2
- Agenda ALV
- Jaarverslagen

Renus is een uitgave van de afdeling Rijnstreek van de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland (A.W.N.) en verschijnt tenminste tweemaal per jaar. Oplage ca. 200 stuks. Redactie: P.J.M. de Baar.

Gegevens uit *Renus* mogen worden overgenomen, mits met voldoende bronvermelding, en er een kopie van het artikel, waarin gegevens uit *Renus* werden verwerkt, aan de redactie wordt gestuurd.

+++++

Vondstmeldingen

Als u iets gevonden heeft, waarvan u denkt dat het van belang kan zijn, of als u weet dat anderen vondsten hebben gedaan, belt u dan a.u.b. met een van de volgende mensen:

Dick van der Kooij, Welterdreef 93, 2253 LJ Voorschoten, tel. 071-5764072

Leo den Hollander, Coornhertstraat 55, 2332 AP Leiden, tel. 071-5312172

Suus Sprey, Burg. Visserpark 14, 2405 GR Alphen a/d Rijn, tel. 0172-494986

Ook houden wij ons aanbevolen voor melding van plaatsen waar graafwerkzaamheden plaats (gaan) vinden. Help mee het bodemarchief te redden: een kleine vondst kan het begin van iets belangrijks zijn!

Meehelpen met de opgravingen?

Heeft u belangstelling om actief deel te nemen aan het veldwerk, dan kunt u bij bovengenoemde personen vernemen welke projecten in uitvoering zijn of binnenkort zullen komen en voor de preciese gegevens over plaats en tijd. Met nadruk wordt erop gewezen, dat ervaring absoluut niet vereist is.

Restaureren, tekenen en vondstverwerking

Deze werkzaamheden vinden plaats in onze werkruimte, Geregracht 50 te Leiden, elke maandag (behoudens als er een feestdag of lezing is).

Opgave nieuwe leden

Nieuwe leden kunnen zich aanmelden bij het Bureau AWN, Herengracht 474, 1017 CA Amsterdam. Het basislidmaatschap kost € 36,50 per jaar. Leden ontvangen zesmaal per jaar het tijdschrift *Westerheem*. Nieuwe leden worden persoonlijk uitgenodigd voor een eerste kennismaking met de afdeling.

UITNODIGING VOOR HET BIJWONEN VAN DE ALGEMENE LEDENVERGADERING VAN DE AWN AFDELING RIJNSTREEK MAANDAG 17 MEI 2004

Plaats: Gemeentearchief Leiden, ingang Boisotkade 2A, aanvang 19.30 uur.

Agenda:

1. Opening
2. Ingekomen/uitgegane stukken
3. Notulen van de Algemene Ledenvergadering van 19 mei 2003 (zie hieronder)
4. Jaarverslagen (zie elders in deze *Renus*)
5. Verslag van de kascontrolecommissie
6. Benoeming kascontrolecommissie
7. Financiën (jaarrekening 2003 en begroting 2004 circuleren door de zaal)
8. Bestuurssamenstelling

Leo den Hollander treedt na een tweede termijn van 4 jaar statutair af als penningmeester en is niet herkiesbaar. Als kandidaat voor de functie stelt zich Henk Hegeman verkiesbaar. Tegenkandidaten voor deze functie kunnen tot zeven dagen voor de verkiezingsdatum gesteld worden, schriftelijk ondersteund door tenminste tien leden. Naar de letter van het Huishoudelijk Reglement wordt van de kandidaat een geschreven verklaring gevraagd, waarin deze zijn bereidheid toont, zitting te willen nemen in het bestuur van de afdeling.

9. Wat verder ter tafel komt
10. Rondvraag
11. Sluiting

20.30

Na afloop zal een koffiepauze worden ingelast, waarna om 20.00 uur één van onze veldwerkcoördinatoren, Dick van der Kooij, een **lezing** zal houden over 'Recent onderzoek van de AWN Rijnstreek'.

Notulen van de Algemene Ledenvergadering van de AWN-afdeling Rijnstreek, gehouden op maandag 19 mei 2003.

Aanwezig: 10 leden en 4 bestuursleden.

1. Opening:

De voorzitter opent de vergadering om 19.43 uur.

2. Ingekomen/uitgegane stukken:

Er zijn geen ingekomen stukken. Uitgegaan is een brief naar de gemeente Voorschoten betreffende een tendentius krantenartikel over het

archeologiebeleid in deze gemeente, waarbij een lid van ons onjuist is 'geciteerd'.

3. Notulen van de ALV van 27 mei 2002:

Op de notulen is als zodanig geen commentaar. T.a.v. punt 9 (blz. 5) vraagt Dik Parlevliet of het door Simon Oud beloofde verslag over het laatste onderzoek naar de muur op het strand van Katwijk reeds binnen is. De voorzitter meldt dat hij onlangs een brief heeft gehad waarin de komst van het verslag wordt aangekondigd.

4. Jaarverslagen:

T.a.v. het onderhoud aan het gebouw vraagt Pierre van Grinsven waar precies de grens ligt. Het bestuur antwoordt dat dit klein onderhoud betreft, zoals schilderen en het vervangen van ruitjes. Het schoonmaken van de dakgoot valt daar wat hen betreft ook onder. Verzekeringstechnisch valt dit bovendien onder een AWN-activiteit. Groter specialistisch onderhoud laten we over aan de gemeente.

5. Verslag van de kascontrolecommissie:

De kascommissie bestaat dit jaar uit Ab van Grol en Hans Postma (laatstgenoemde ter vervanging van het vorig jaar benoemde lid André Pouwel, die afgelopen jaar zijn AWN-lidmaatschap opgezegd heeft). Beide heren delen mede dat ze geen onregelmatigheden hebben vastgesteld. De vergadering verleent daarop décharge.

6. Benoeming kascontrolecommissie:

In de nieuwe kascontrolecommissie worden wederom benoemd Ab van Grol en Hans Postma.

7. Financiën (jaarrekening 2002 en begroting 2003):

Het valt Pierre van Grinsven op dat t.a.v. de winst/verliesrekening er relatief grote bedragen van gemeenten bij de opbrengsten staan. De penningmeester meldt dat de kosten die hier tegenover staan, doorlopend zijn. Omdat het veel tijd kost om deze als kosten/baten-analyse per jaar op te splitsen, is ervoor gekozen om dit niet zo te verwerken. Dit betekent inderdaad dat het positieve saldo in werkelijkheid nog kosten bevat.

Verder vroeg Pierre zich af of het zinvol zou zijn een diepteinvestering te doen in de vorm van een eigen AWN-laptop. Het bestuur ziet de voordelen van het gebruik van een laptop, zodat basale gegevens als verslagen, vondstmeldingen en data-bestanden gelijk digitaal vastgelegd kunnen worden. Wel zullen enkele gebruiksregels moeten worden opgesteld. In de eerstvolgende bestuursvergadering zal de aanschaf van een laptop nader worden bekeken. Dik Parlevliet meldt dat Dick van der Kooij al contact heeft gehad met de Delftse stads-archeoloog Epko Bult over het gebruik van een bestaande database-structuur.

8. Bestuurssamenstelling:

De voorzitter en secretaris hadden zich vorig jaar reeds herkiesbaar moeten stellen voor een tweede periode van vier jaar. De ALV ging toen akkoord met een herbenoeming voor een jaar, zodat op deze vergadering een herbenoeming voor 3 jaar aan de orde is. Er zijn geen tegenkandidaten. Met applaus wordt de herbenoeming begroet.

De voorzitter wijst er alvast op dat volgend jaar de benoeming van een nieuwe penningmeester aan de orde is, aangezien Leo den Hollander dan zijn twee termijnen van vier jaar erop heeft zitten.

9. Wat verder ter tafel komt:

De voorzitter wil dit jaar beginnen met een nieuwe traditie in de vorm van een korte 'jaarede'. Hij wijst erop dat de positie van de amateur-archeologie redelijk waardeloos is. Dit gevoel heerst des te meer omdat we zelf serieus bezig zijn. De kracht van onze afdeling is rustig door te werken aan onze publicaties.

Pierre van Grinsven merkt op dat er binnen onze afdeling relatief veel kwaliteit aanwezig is. In hoeverre leeft er binnen onze afdeling de ambitie tot certificering om aan de 'graafbehoefte' te kunnen voldoen? De voorzitter benadrukt dat je dit nooit kunt eisen van een vereniging waarvan de essentie is dat deze bestaat uit vrijwilligers, amateurs. Pierre werpt tegen dat het toch vooral om het volgen van procedures gaat. Suus Sprey (veldwerkcoördinator) vindt dat certificering teveel verplichtingen schept voor mensen die dit als vrijwillerswerk doen. De secretaris beaamt dit.

10. Rondvraag:

Ab van Grol vraagt wie er bij de landelijke ALV was en of het landelijk bestuur zich genoeg inzet voor de positie van de amateurs. De secretaris zou naar de ALV toe gaan, maar was op het laatste moment verhinderd. Wel heeft hij via Dick van der Kooij vernomen dat de ROB zojuist een schrijven met voorwaarden voor het uitvoeren van graafactiviteiten door amateur-verenigingen heeft gepresenteerd, dat weer enige mogelijkheid tot graven biedt. De voorzitter meldt dat op de laatste Afgevaardigdenvergadering bleek dat het landelijk bestuur wel degelijk bovenop de materie zit.

11. Sluiting:

De voorzitter sluit de vergadering om 20.25 uur.

Menno Dijkstra

Bestuurlijk jaarverslag AWN-afdeling Rijnstreek over 2003-2004

Bestuur

Het bestuur kende dit jaar de volgende samenstelling:		dienstjaren:	
Dé Steures	-	voorzitter/coördinator lezingen	6 (v.a. 1998)
Menno Dijkstra	-	secretaris	6 (v.a. 1998)
Leo den Hollander	-	penningmeester	8 (v.a. 1996)
Piet de Baar	-	lid/redactie Renus	3 (v.a. 2001)

Dit seizoen heeft het bestuur buiten de ALV vijfmaal vergaderd, zoals altijd in de werkruimte aan de Geregracht. De secretaris vertegenwoordigde de afdeling op de jaarlijkse regiovergadering. Verder is door een deel van het bestuur de afgevaardigdenvergadering in Amersfoort bijgewoond, alsmede de landelijke algemene ledenvergadering.

Leden

Het officiële ledental van de afdeling Rijnstreek bedroeg op de lijst van de AWN Ledenadministratie van 1 januari 2004 117 leden. Dit is ten opzichte van een jaar geleden een afname met 2 leden.

Daarnaast staan op de adressenlijst van onze afdeling naast overige AWN-organen nog 9 sympatisanten en 7 instanties.

Werkavonden en -dagen

Door het voltooiën van het wassen van de vondsten uit Alphen-De Hoorn kwam er min of meer een einde aan de 'wasstraat' en de hoge stapels kratten. Kleinere vondstcomplexen konden doorgaans vrij snel na binnenkomst gewassen worden.

Daarentegen kon de afdeling Restauratie het werk rustig voortzetten; het inelkaarpuzzelen van de vondsten uit Alphen-De Hoorn leverde weer veel werk en veel genoegdoening op. Heel wat gerestaureerde zaken werden ook getekend.

Lezingen

In het afgelopen seizoen zijn de volgende lezingen gehouden:

2003

- Maandag 22 september: Drs. T. Hazenberg (Hazenberg Archeologie) en drs. W. Vos (ADC)
Romeinse opgravingen te Woerden
- Maandag 10 november: Dr. E. den Hartog (Universiteit van Leiden)
De oudste kerken van Holland

2004

- Maandag 19 januari: drs. H. van der Velde (ADC) en drs. M. Dijkstra (AAC)
Opgravingen in Katwijk – Zanderij Westerbaan
- Maandag 29 maart: R. Pex
De geschiedenis van het huis Wassergeest te Lisse
- Maandag 17 mei: D. van der Kooij (AWN Rijnstreek)
Recent onderzoek van de AWN Rijnstreek

De organisatie van de lezingen was zoals we gewend zijn in handen van Dé Steures. De plaats van de lezingen was wederom het Gemeentearchief Leiden, waar Piet de Baar (actief lid en werkzaam bij het Gemeentearchief) ons verwelkomde.

Renus

In 2003 zijn twee nummers van ons afdelingsblad verschenen. De eindredactie en verzending werd verzorgd door Piet de Baar.

Publicaties

In de Renusaflevering 2003, nr. 2 verscheen een aantal kleine artikelen:

H. Postma, 2003: Opgraving Oud-Bodegraafseweg 24 te Bodegraven door AWN-afdeling Rijnstreek, april 2002. Drie vondsten bekeken, *Renus* 2003-2, 4-9.

A. Verkuyl, 2003: Een kleine waarneming in Zwammerdam, *Renus* 2003-2, 9-11.

A. van Grol, 2003: Een middeleeuwse hanzeschotel, *Renus* 2003-2, 11-13.

P. de Baar, 2003: Studenten contra R.O.B.-gedoe in Leiden, *Renus* 2003-2, 13-19.

Tentoonstellingen

Meegewerkt werd aan een kleine tentoonstelling in het Katwijkse Museum.

Gebouw Geregracht

Dit jaar zijn enige kleine werkzaamheden aan de ramen aan de oost- en noordzijde afgerond.

Nieuwe werkruimte in Provinciaal Archeologisch Centrum?

Zoals u in het vorige nummer van de *Renus* heeft kunnen lezen, hebben we met de Provincie Zuid-Holland een eerste, verkennend gesprek achter de rug over onze inhuizing in het op te richten Provinciaal Archeologisch Centrum aan de Hooglandsekerkgracht 17 te Leiden en de rol die wij als vereniging binnen dit centrum kunnen vervullen. Een verhuizing naar deze locatie gaat volgens de huidige planning spelen eind 2005.

Subsidies

Uitwerking Koudekerk – Lagewaardse Polder

Voor de uitwerking van de opgravingen in de Lagewaardse Polder te Koudekerk aan den Rijn, waar zowel het RMO, de ROB als de AWN actief zijn geweest, zijn verschillende subsidies verworven:

- Provincie Zuid-Holland: € 3700,--
- Gemeente Rijnwoude: € 1500,--
- Shell Vrijwilligersfonds: € 300,--.

Gemeente Voorschoten

Ondanks verwoede pogingen is een hernieuwde subsidieregeling met de gemeente Voorschoten niet doorgegaan; men heeft simpelweg andere prioriteiten gekozen. Het ^{was} ~~het~~geen door de veranderingen in het archeologische bestel ook niet zo snel meer te verwachten is. Wel is het zeer waarschijnlijk nog mogelijk om kwetsbare vondstcategorieën – zoals metaal en leer – van de opgraving Roucoop met behulp van gemeentesubsidie te conserveren, hetgeen binnen de subsidieregeling een andere mogelijkheid was voor aanwending van het subsidiebedrag. Van dezelfde gemeente werd wel kadersubsidie verkregen voor het bezoek door een aantal leden aan de Reuvensdagen, zodat hun kennis bijgespijkerd kon worden. Deze kadersubsidie is gekoppeld aan de reguliere subsidie van de gemeente, hetgeen betekent dat hier geen beroep meer op gedaan kan worden. Wel is inmiddels een subsidieverzoek de deur uitgegaan om uit het nieuwopgerichte 'vrijwilligersfonds' een bijdrage te willen leveren aan het bezoeken van de Reuvensdagen als kaderactiviteit.

Menno Dijkstra

Jaarverslag archeologisch veldwerk 2003

ALPHEN AAN DEN RIJN

Centrum: Theater en Stepping Stone-gebouw

De AWN-afdeling Rijnstreek is door de Katholieke Universiteit van Nijmegen (KUN) verzocht om, in aansluiting op de opgravingen van 2001-2002 in het stadshart, de in 2003 startende bouwwerkzaamheden verder te begeleiden. Na een negatief selectieadvies van de ROB om het terrein op te graven, kreeg de AWN toestemming om de ontgravingen ten behoeve van het Theater en het Stepping Stone-gebouw na te lopen. Dit vond plaats van 13 juni tot 19 juli 2003. Hieronder

volgt eerst het verslag van de begeleiding van het theatercomplex, daarna het verslag van de ontgraving van het Stepping Stone-gebouw.

Het gebied van het theatercomplex was voor het grootste gedeelte reeds in 2001-2002 opgegraven; slechts een kleine strook langs de Rijn van ongeveer 15 bij 6 m en een enkele smalle strook tussen de aangelegde putten bleven ononderzocht. Het zuidelijk gedeelte van de bouwput van 30 bij 30 m was tot op een diepte van 1,35 m – NAP door de bouwer aangelegd. Dit gedeelte van de bouwput zou circa 4 m verder verdiept worden in verband met de ondergrondse bouw van de bij het theatercomplex behorende bioscopen. De uitgegraven grond zou worden gestort op een terrein langs de N 11. Zowel het bouwterrein zelf als het terrein langs de N 11 is voortdurend met metaaldetectors nagelopen. De leden van de AWN mochten zich in verband met de veiligheidsvoorschriften slechts in de put begeven als de bouwkraan niet aan het werk was. Dit beperkte de waarnemingsmogelijkheden. De diepste ontgraving, juist buiten het af te graven gebied, was voor een liftschaft. Deze put werd tot 5,65 m – NAP uitgegraven.

In het onderste gedeelte van de put bleek zich een stortlaag van Romeins materiaal te bevinden. Daarboven werd materiaal aangetroffen met een datering van de 14e tot 18e eeuw. De vondsten werden door de werknemers van het grondbedrijf verzameld en naar boven gebracht. Bijzonder waren enkele grote Romeinse metaalvondsten, zoals een deel van een trompet, een koperen ketel en een zwaard. Bij het afgraven van het vlak in het midden van de bouwput kwamen houten palen, zowel staand als liggend, tevoorschijn. Deze sporen zijn waarschijnlijk het diepergelegen, niet opgegraven deel van het hout van de oeverwerken langs de Rijn, bestaande uit diverse beschoeiingen en een kade, zoals destijds bij de opgravingen aangetroffen. De strook langs de Rijn bestond uit afzettinglagen van veen en klei zonder vondsten. Op de westelijke kant van het terrein werd een dikke zandlaag aangetroffen, die in de bouwput werd hergebruikt.

Het Romeinse aardewerk dateert overwegend uit de 1e eeuw, met een enkele scherf uit de 2e eeuw.

De metaalvondsten omvatten voorwerpen behorend bij de (militaire) uitrusting, zoals een deel van een borstkuras, beslagplaatjes, wapens en paardenbeslag. Daarnaast waren er persoonlijke voorwerpen, zoals sleutels en schrijfstiften, en verder voorwerpen die betrekking hebben op ambachtelijke activiteiten, zoals een smeltkroesje met inhoud. Ook kwam een groot en zwaar natuurstenen bouwfragment aan het licht.

Na de toestemming van de KUN en de ROB was nog veel overleg noodzakelijk met de gemeente Alphen aan den Rijn, Smit's Bouwbedrijf en MAB om het groene licht te krijgen om de ontgraving van de bouwput van het Stepping Stone-gebouw archeologisch te begeleiden. Deze begeleiding hield in dat wij ons niet in de

bouwput mochten bevinden tijdens het ontgraven van de put. Alleen gedurende de koffie- en lunchpauze's zouden wij de put in mogen gaan om te tekenen, vondsten te verzamelen en foto's te maken. Dat kwam neer op ongeveer anderhalf uur per dag. Door de constructie van de bouwput was het zeer moeilijk om onze werkzaamheden uit te voeren, onder andere door het vele water, de heipalen en de gaten in de bodem van de put, ontstaan door de graafmachine. Al snel werd het duidelijk, dat dit weinig zou opleveren aan sporen en vondsten plus de mogelijkheid deze op te tekenen. Maar door de goede contacten met de begeleiders van de graafmachine en de uitvoerder werd het toch toegestaan om in de put aanwezig te zijn, met helm en buiten bereik van de graafmachine.

De eerste paar dagen werden weinig belangrijke zaken aangetroffen; veel puin en de restanten van een (post-) middeleeuws gebouw, waarschijnlijk de herberg die hier vroeger heeft gestaan. De fundering daarvan was op een zeer ondeskundige wijze uit de grond verwijderd, mede door de constructie van de bouwput. Langzamerhand werden de vondsten ouder; veel Romeins aardewerk en een complete middeleeuwse koperen Hanzeschotel, die jammer genoeg nog net door de graafmachine was geraakt en daardoor beschadigd. Later, gedurende de determinatie van het aardewerk, werd duidelijk dat hier het hart van het laatmiddeleeuwse dorp op de schop is gegaan, getuige de relatief grote fragmenten kogelpot en andere in de 12e – 13e eeuw te dateren soorten aardewerk.

De achtste dag was *dé* dag. In het profiel, dat door de kraan was gemaakt, werd duidelijk een V-vorm zichtbaar. Inderdaad hadden we hier een Romeinse gracht aangetroffen, zo te zien in de richting oost-west. Iets verder in het profiel was de gracht over een afstand van ruim 1 m te volgen, maar nu in noordelijke richting. Er was geen tijd om dit te tekenen, want door de constructie van de put was men ver achter op het schema. Wel zijn vele foto's gemaakt. Hierna volgde een aantal dagen zonder bijzonderheden - alleen het opvullen van de afgegraven grond met schoon zand en het maken van putten voor de bekisting van de nieuwbouw. Tijdens één van de laatste dagen ging men verder waar men eerder was gebleven bij de resten van de gracht. Minder duidelijk zichtbaar was nu ook de zijkant van de gracht. De grond was hier eveneens erg verstoord.

Conclusie van deze archeologische begeleiding: de gracht liep niet alleen oost-west, maar ook noord-zuid, parallel aan de Oude Rijn. Het *castellum* was dus aan vier kanten omringd door gegraven grachten. De afstand tussen de Romeinse gracht en de Oude Rijn bedraagt heden ten dage ongeveer 60 meter. De Oude Rijn was duidelijk niet als een natuurlijke gracht gebruikt! Na 12 dagen kwam een einde aan de archeologische begeleiding. De bouwput is verlaten met een tevreden gevoel, want de puzzel van het Alphen fort is weer een stukje completer.

Suus Sprey en Ab van Grol

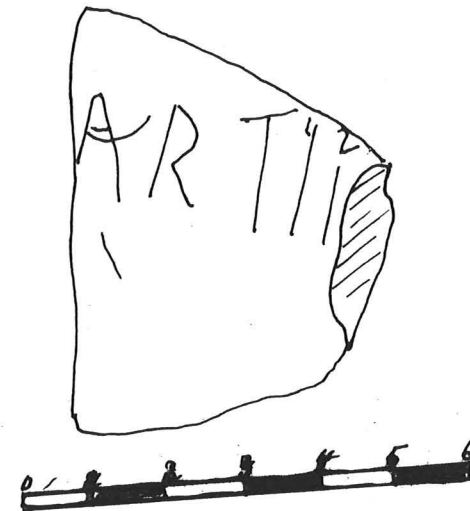
Zwammerdam – Rijksweg (N) 11

Even ten zuiden van Adriana's Hoeve werd een deel van de bermsloot van de Rijksweg verbreed. Als gevolg van deze werkzaamheden kon een kleine hoeveelheid Romeins aardewerk verzameld worden. Het bleek hier wederom één van de percelen te zijn, die met waarschijnlijk secundair van het castellum afkomstig materiaal is opgehoogd. Dit is al een aantal malen eerder geconstateerd (Van der Kooij & Sprey 2002, 5-6). Het materiaal had een ruime datering vanaf het midden van de 1e tot eind 3e eeuw.

Waarneming en melding Arnold Verkuylen.

Kooij, D. van der & S. Sprey, 2002, Jaarverslag archeologisch veldwerk 2001, Alphen aan den Rijn/Bodegraven – Rijksweg (N) 11, *Renus* 2002-3, 5-6.

Zwammerdam - Spoorlaan



Zwammerdam – Spoorlaan, deel van een *graffito* op gladwandig aardewerk. Tek. Carla van Veen.

Door een lid werd geconstateerd, dat het waterpeil in de sloot langs de Spoorlaan in het deel parallel aan de spoorbaan zeer laag stond. In het sloottalud was een laag

zichtbaar met kiezels en aardewerkscherven. Deze laag bevond zich direct onder de graszode. Vermoedelijk is deze waarneming te verbinden met het beloop van de Romeinse weg, zoals eerder in de nabijheid van deze locatie al is geconstateerd door de (oud)leden Bettink en Wassink (Kok 2001, 129-130; Verkuylen 2003, 9-11).

Waarneming en melding Arnold Verkuylen.

Kok, R.S., 2001, *Archeologische Inventarisatie Gemeente Alphen aan den Rijn* Alphen aan den Rijn.
Verkuylen, A., 2003, Een kleine waarneming in Zwammerdam, *Renus* 2003-2, 9-11.

BODEGRAVEN

Oud Bodegraafseweg

Op de hoek van de Oud Bodegraafseweg en de Willemstraat vond in oktober een bodemsanering plaats, direct naast de belangrijke vindplaats van het Romeinse poortgebouw in 1996. Door de AWN werd juist op tijd geconstateerd dat in archeologische begeleiding van deze sanering niet voorzien was. In samenwerking met de provincie Zuid-Holland (Frits Kleinhuis) kon hier door de AWN voor een deel van de werkzaamheden nog in voorzien worden. Door de niet-archeologische wijze van graven is het lastig precies vast te stellen wat aangetroffen is. Waarschijnlijk is, dat men in de oeverzone van de Oude Bodegrave gegraven heeft. Als structuren zijn onder meer aangetroffen: een zware horizontale stam/balk lopend in een richting, die niet oplijnt met een eventueel daar te verwachten beschoeiing en een uit rondhout opgebouwde vierkante beerput of onderbouw van een secreet. Deze beerput bevatte 17e-eeuws aardewerk. Van het overige verzamelde materiaal was het merendeel Romeins; de middeleeuwse periode lijkt slechts vertegenwoordigd te zijn door een groot randfragment kogelpot (11e-12e eeuw).

Waarneming en melding Ab van Grol en Chris Zwaan.

KATWIJK

Prins Hendrikkade

De nieuwbouw tussen Prins Hendrikkade en Tramstraat schuift langzaam in oostelijke richting op. Dit verslagjaar was hier een grote en diepe bouwput aangelegd met onder talud gegraven wanden, zonder de voor archeologische inzichten zo funeste stalen damwanden. Begunstigd door deze omstandigheden bleek in het westprofiel in volle glorie het in de 16e eeuw als uitwatering van het Hoogheemraadschap van Rijnland gegraven "Mallegat" zichtbaar te zijn. Het was

een ruim 5 m hoog profiel, waarvan 4,5 m getekend kon worden. De bovenzijde van de tekening wordt in de volgende beschrijving als maaiveld gehanteerd; ook is thans nog geen rekening gehouden met de omrekeningsfactor voor het talud. De lengte van de waarneming was ruim 11 m. Het opschaven van een dergelijk profiel, staand op een zware, houten aannemersladder, was een ervaring op zich. Het omringende, ongestoorde geologische profiel bestond uit een pakket wisselende zand- en kleilagen tot ongeveer 2,5 m onder maaiveld, waaronder voornamelijk – soms kleiige - zandlagen. Het Mallegat zelf bleek hier 3,8 m diep, met dien verstande dat de onderste meter uit een woeste mengeling van grote en kleine kleiklonten in zand bestond. Het kan haast niet anders dan een forse waterwel geweest zijn, die zich door de bodem van het gegraven kanaal heeft geperst. De eigenlijke vaardiepte moet rond de 2,5 m gelegen hebben. Deze diepte had zich kennelijk langzaam gevuld: onderin nog gedeeltelijk met klei, daarboven met ontelbare (en ontekenbare) dunne zandlagen, waarin zich weer roestige lagen gevormd hadden. Op sommige plaatsen waren de invullingen – door waterwerking ongetwijfeld - a.h.w. gemarmerd. In de bovenste meter van het profiel leek het erop, dat de stroomdraad van het niet meer zo diepe kanaal zich in noordwaartse richting is gaan verplaatsen. Uit nog net niet de bovenste vullingslagen, waaronder een schelpplaag, zijn een schamel tweetal scherven en één pijpje verzameld. De rest van het profiel was helaas verstoken van vondsten en de mogelijkheid van datering der invullingsfasen. De pijp was goed dateerbaar: ca 1790. De productieplaats Gorinchem, de maker: Jan van Erp (1778-1817). (Det. J. van der Meulen). In Katwijkse context niet onaardig is het merk op de zijkant van de kop: een gekroond visje boven golfjes.

Van het tegenoverliggende, door een hoek in de putwand niet zo gunstig gesitueerde oostprofiel zijn foto's en aanvullende aantekeningen gemaakt.

Waarneming D. van der Kooij en D. Parlevliet.

Zanderij Westerbaan I

Door leden die regelmatig de bouwwerkzaamheden ter plaatse volgen met de metaaldetector werd gewaarschuwd dat ditmaal ook onmiskenbaar grondsporen in het vlak van een aantal recent gegraven bouwputten in het zuidwestelijk deel van het gebied zichtbaar waren. Een eerste verkenning maakte duidelijk dat behalve grondsporen in de vorm van verkleuringen, ook nog een houten waterput en een aantal houten staanders goed geconserveerd aanwezig waren. In samenwerking met de provincie Zuid-Holland (Frits Kleinhuis) bleek het na overleg met de aannemer mogelijk, juist voor het heien uit, een kortdurend archeologisch noodonderzoek uit te voeren, waarbij zelfs in één van de bouwputten naast een eerste, ook nog een gedeeltelijk tweede vlak machinaal opgeschaafd kon worden.

In een bouwput waren naast de waterput slechts een aantal staanders aanwezig. De waterput zelf was uitnemend geconserveerd en opgebouwd uit zware houten delen, die los achter de vierkante hoekpalen waren geplaatst. Deze hoekpalen werden door latten in pen-en-gatverbinding uiteengehouden en klemgezet tegen de planken. Van één van de delen kon een goed dendromonster worden genomen, die de put strak kon dateren op 672 ± 8 na Chr. Eén van de staanders is dendrochronologisch gedateerd in 782; ongelukkigerwijze is dit een van die staanders, die verder niet in een context van sporen of vondstmateriaal aangetroffen zijn: het woonvlak is mogelijk al lang geleden verdwenen.

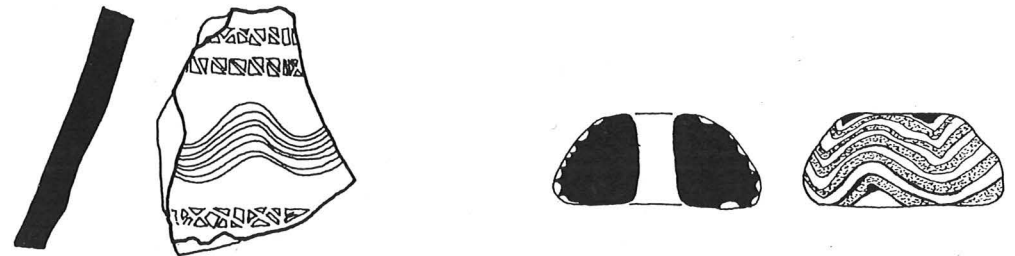
In een tweede bouwput was een groot aantal kleinere grondsporen aanwezig in de vorm van rijen kleine paaltjes, grotere palen in paalkuilen, één grotere kuil met naar verhouding veel aardewerk en streepvormige banen of mogelijke ploegsporen verspreid over het hele vlak, die soms lastig te duiden waren. Een deel van de sporen heeft de vorm van huiswanden of omheiningen. In eerste instantie lijkt het erop, dat geen complete plattegronden aanwezig zijn, die precies binnen de omtrek van de bouwput vallen. In hoog tempo zijn de vele kleine sporen in het vlak getekend, gecoupeerd en in coupe vastgelegd. Dit laatste was soms moeizaam wegens de waterspiegel, die vaak direct onder het vlak lag. De sporen in het vlak liepen verder in (zuid)oostelijke richting, maar waren niet te registreren door het hier *boven* het vlak liggende grondwaterniveau.

De vulling van de waterput bevatte een grote hoeveelheid hutteleem, waaronder opvallend grote brokken die nog duidelijke constructiedetails bevatten. Soms lijken nog resten van wandafwerking in de vorm van witkalk aanwezig. De overige sporen leverden in het algemeen slechts spaarzaam vondsten op, waarvan zeker een derde uit bot bestond. Uit de voorlopige determinatie van het aardewerk kan geconcludeerd worden, dat dit vrijwel uitsluitend uit de Merovingische periode dateert (circa 550-700); voor het merendeel ruwwandige kookpotten. Hiernaast was nog een kleine hoeveelheid Romeins aardewerk voorhanden. Uit de overige vondstcategorieën zijn de volgende voorwerpen vermeldenswaardig: blijkens de aanwezigheid van een aan beide zijden recht afgezaagd stuk hertshoorn kunnen samengestelde benen kammen ter plaatse vervaardigd zijn, twee fragmenten dekplaat zijn ook daadwerkelijk teruggevonden, evenals de onvermijdelijke glis. Verder is een grote kraal van glaspasta gevonden met zigzagversiering en een zwarte, platte, rechthoekige toetssteen (3,5 bij 2,7 bij circa 0,8 cm) van lydiet. De vondst van deze toetssteen, die gebruikt wordt voor het testen van edele metalen, is interessant omdat rond deze zelfde locatie door een detectoramateur de helft van een koperen/bronzen plaatje met een proefslag van de voorzijde (kop) van een nabootsing van een Madelinusmunt gevonden is. Deze bijzondere vondst zou op de mogelijkheid van muntslag kunnen wijzen: de originele, gouden Madelinusmunten

werden te Dorestad geslagen; de nabootsingen op verschillende plaatsen elders (mondelijke mededeling Arent Pol (Geld- en bankmuseum)).

Deze nieuwe vindplaats is opnieuw een bevestiging van de vele nederzettingssporen, die in de Zanderij aanwezig zijn, zoals is gebleken uit veldkarteringen en de ROB-opgraving uit 1996-97, waarbij in het noordelijk deel nederzettingen uit de Romeinse en Merovingische tijd zijn blootgelegd (Van der Velde 1997).

Velde, H.M. van der, 1997: Katwijk: Zanderij Westerbaan. In: R.M. van Heeringen (red.) Archeologische kroniek van Holland 1996, II Zuid-Holland, *Holland* 29, 403.



Katwijk – Zanderij Westerbaan, fragment van glazen kraal en aardewerkscherf van een gedecoreerde grijsbakkende knikwandpot. Tek. Menno Dijkstra.

Zanderij Westerbaan II

Eind december bleek er in het zuidwestelijk deel van de Zanderij een aantal sloten gegraven, dan wel verdiept te zijn. Uit de uitgeworpen grond is een klein aantal vroegmiddeleeuwse scherven verzameld. Het merendeel gedraaid, waarschijnlijk Merovingisch aardewerk en slechts een paar handgemaakte scherven. Mogelijk maakt deze locatie deel uit van dezelfde cluster als de hierboven beschreven nederzettingssporen.

Waarneming en melding Arnold Verkuylen.

LEIDEN

Breestraat

Een lid bemerkte, dat zich in de stort van grondwerkzaamheden in de straat ter hoogte van Breestraat 81 fragmenten van kloostermoppen bevonden. Deze stort kwam waarschijnlijk van wat grotere diepte. Ten behoeve van de steenmaat werd een zo compleet mogelijk exemplaar meegenomen. Het betreft een baksteen van bruinoranje, sterk geel gemengd baksel, met een maat van (minimaal 22,5) bij 14,5 bij 7/7,5 cm. Dit geeft een datering in de 13e eeuw.

Waarneming en melding Rinus Pijnnaken.

LISSE

Nassaupark 1

In de tuin van een woning was een kleine uitbreiding van een al aanwezige kantoorvleugel voorzien. Via de provincie Zuid-Holland en SOB Research kreeg de AWN het verzoek hier een prospectief booronderzoek uit te voeren. De twee boringen lieten een opbouw van zandlagen zien met op dieper niveau twee veenlagen. Deze opbouw komt niet overeen met de geologische gegevens, die spreken van kwelder- en wadafzettingen, waarin men klei in enige afzettingvorm zou verwachten. Archeologische aanwijzingen werden niet aangetroffen.

Kooij, D. van der, 2003: *Lisse Nassaupark 1. Verkennend Archeologisch Booronderzoek*.

NOORDWIJK

Boechorst

In de nieuwbouwwijk Boechorst is bij grondwerkzaamheden in de noordwesthoek tegen de Van Berckelweg aan een handvol scherven verzameld uit storthopen; sporen zijn niet gemeld. Het materiaal bestaat uit vrij kleine scherven, die veelal een afgesleten indruk maken. Een deel is daarom lastig met zekerheid te determineren, maar de periode is duidelijk: rond de 12e eeuw. Hiernaast zijn nog enkele fragmenten uit de 14/15e eeuw aanwezig.

Waarneming en melding Arnold Verkuyl.

OEGSTGEEST

Endegeesterstraatweg 13

Op het terrein van de Rijngeest-groep voor geestelijke gezondheid (vroeger psychiatrische inrichting Endegeest geheten) werd achter één van de bestaande gebouwen, ten behoeve van een kinderdagverblijf, een groot, tijdelijk pand neergezet. Bij het uitgraven van de bouwput tot circa 1 m diepte werden funderingsresten aangetroffen, juist in de rand van deze bouwput. Hiervan werd door de gemeente Oegstgeest melding gedaan aan de provinciaal archeoloog. Deze verzocht ons poolshoogte te gaan nemen. Bij aankomst ter plaatse bleek de aannemer reeds de ruimte rond de funderingen weer aangevuld te hebben. Handmatig werden deze zoveel mogelijk vrijgegraven. De funderingen bleken te bestaan uit de noordwesthoek (2 bij 1,5 m) van een gebouw(tje) met waarschijnlijk daaraan aansluitend de fundering voor een éénsteens muur over een lengte van minimaal 9 m. Het muurwerk was opgetrokken uit een grote variëteit aan bakstenen, alles met grote waarschijnlijkheid secundair gebruikt. De kleinst aangetroffen maat was gele IJsselsteen van 17 bij 7,5 bij 4 cm, de grootste een oranjerode steen van 20 bij 9,5 bij 4,5 cm.

Direct aangrenzend bevindt zich op het terrein van de buitenplaats 'Rhinjeest' een moestuin in de vorm van een tuinmuur, waartegen voor een deel van de lengte een trekkas gebouwd is. Volgens de Rijksdienst voor de Monumentenzorg dateert dit geheel uit het midden van de 19e eeuw (mondelijke mededeling architect B. van Beek). De door ons onderzochte funderingen lijken wellicht een spiegelbeeldig ensemble te hebben gevormd. Nader onderzoek op topografisch kaartmateriaal moet de juistheid van deze hypothese en een nadere datering opleveren. Na de stichting van de inrichting in 1897 schijnt op dit terrein de moestuin van de instelling te hebben gelegen: indien de funderingen uit die fase stammen, betreft het geen sporen van grote ouderdom of cultuurhistorische waarde. Het gebruikte materiaal wijst ook in die richting.

De grote bouwput van het kinderdagverblijf ligt op een tong van het oostelijk strandwalcomplex, dus nieuwsgierig werd gevraagd naar de uitkomst van het verplichte archeologische vooronderzoek. Dit was niet verricht. Opmerkelijk: 500 m zuidelijker op dezelfde lob ligt het kasteel Endegeest, waar wij bij de archeologische begeleiding van de restauratie in 1991 enige laat-ijzertijd/inheems-romeinse scherven hebben gevonden. Op een oostelijker liggende lob zijn op het 'Pomona'-terrein sporen uit IJzertijd, Romeinse tijd en Vroege Middeleeuwen opgegraven. Tenslotte is er nog een bodemkundige waarneming te melden. Op een deel van het terrein bleek het zand zo hard te zijn, dat de schop er slechts dunne laagjes vanaf schraapte: waarschijnlijk een hoog leemgehalte. In de vele jaren van activiteit op het strandwalgebied zijn we dit niet eerder tegengekomen. Er is een monster genomen.

RIJNWOUDE

Koudekerk aan den Rijn – Hoogewaard 38

Op dit perceel is een ouder pand afgebroken ter vervanging door nieuwbouw. De locatie ligt buitendijks ten opzichte van de Hoogewaard/Lage Rijndijk. Het uitgraven van de bouwput is enige malen geïnspecteerd. Sporen of vondsten van archeologisch belang zijn hierbij niet aangetroffen.

Waarneming en melding Aleid Muller.

SASSENHEIM

Hoofdstraat 250-254

In het centrum direct tegenover de 11e eeuwse Dorpskerk werden drie panden afgebroken. De nieuwbouw op de locatie zou geheel onderkelderd worden. Er was de ontwikkelaar geen archeologische onderzoeksverplichting opgelegd. Al in een vroeg stadium is getracht tot een archeologische begeleiding door de AWN van het uitgraven te komen. Dit werd geweigerd. Later kwam er gedurende het proces van uitgraven een noodkreet van een omwonende met archeologische ervaring; er waren allerlei sporen te zien. Ditmaal kregen wij toestemming één weekeinde “te zoeken”. Binnen damwanden lag een ruw aannemersvlak; graafmachinesteun was niet aanwezig. Een deel van het vlak, waar duidelijk sporen zichtbaar waren en dat niet al te rommelig was, werd zoveel als mogelijk met de hand opgeschaafd. Delen bleven echter onduidelijk. Naar schatting is ongeveer een achtste deel van de bouwput, een strook van ca 25 x 6 m, leesbaar gemaakt. De gegevens zijn nog niet nader geanalyseerd, maar uit de grote hoeveelheid kleine sporen valt in ieder geval op te maken, dat er een huiswand of erfscheiding bestaand uit een lange rij paalsporen haaks op de Hoofdstraat aan het licht is gekomen. Een tweede eenvoudig te interpreteren spoor betreft een beschoeiing van palen in de lengterichting langs de Hoofdstraat. Het lijkt erop, dat de beschoeiingslijn een vage bocht oostwaarts heeft. De afstand tot de kerk is vrij groot, maar het is bekend, dat het kerkhof oorspronkelijk een ronde ommuring had. Uit de vulling binnen de beschoeiing komen brokken van grote, vroege steenmaten en nogal wat daklei. Een derde spoor is een kuil of greppel, die de vroegst te dateren vondst opleverde: een randfragment van een kogelpot, versierd met diepe dellen op de schouder (10/11e eeuw). Zo dicht bij de kerk zou men een grotere hoeveelheid vondsten uit deze periode verwachten, maar de grote meerderheid van de aardewerkdateringen valt in de 14/15e eeuw, soms iets teruglopend naar de 13e eeuw. De latere perioden waren allemaal al

weggegraven; of er sporen en meer materiaal uit de vroegste tijd aanwezig was, is niet duidelijk geworden.

Met dank aan de heer J. Wiersma, Sassenheim.

Kerklaan

Langs de Noordzijde van de Kerklaan vindt een grootschalige ontwikkeling plaats, die ter bestrijding van het parkeerprobleem geheel onderkelderd is. In de zuidwesthoek van het grote terrein, direct achter de bebouwing aan de oostzijde van de Hoofdstraat, heeft het ADC een beperkt deel vlakmatig opgegraven, waarbij o.a. bewoningssporen zijn geconstateerd. Dit deel ligt ook het meest centraal, vanuit de veronderstelling dat de oudste bewoning rond het plein bij de Dorpskerk te vinden moet zijn. Het grootste deel van het overig terrein is bij bodemsanering op de kop gegaan. Het is onbekend of dit gebied al bij de vroegste dorpsontwikkeling betrokken was, maar het meest voor de hand liggend is, dat deze zich op het hoogste deel van de strandwal, langs de Hoofdstraat, heeft afgespeeld. De geologische opbouw van het terrein pleit hier ook niet voor.

Binnen een damwand met bronbemaling (het ADC had bij zijn relatief oppervakkige exercitie al ernstige wateroverlast gehad) zou de bouwput tot ca drie meter onder maaiveld uitgegraven worden. In archeologische begeleiding was verder niet meer voorzien. In overleg met de gemeente en de projectontwikkelaar heeft de AWN dit op zich genomen. De bodemkundige opbouw bleek in grote trekken gelijk aan die van de in het noordwesten aanpalende locatie Oude Haven, werk dat reeds had plaatsgevonden: een zwaar verstoorde bovenlaag van humeus zand, 1 m dik, vervolgens een pakket veen van gemiddeld 1 m, waaronder het witgele strandwalzand, dat in het oppervlak direct onder het veen sterk doorworteld was. In tegenstelling tot de theoretische verwachting bleek het veenpakket in oostwaartse richting niet in dikte toe te nemen. Voor zover het uitgraven van het veen gevolgd is, zijn geen sporen van uitvening gezien, zoals wel eerder iets verder oostwaarts op de Bijweglaan is geconstateerd. De uitgraving vond laagsgewijs plaats, hetgeen de mogelijkheid bood tot extensieve begeleiding. Het nalopen van de bovenlaag leek zinloos, het uitgraven van de veenlaag is globaal bekeken. Na enige voorlichting over wat verwacht kon worden, bleek het mogelijk met de kraanmachinist goede afspraken te maken. Al in het begin was duidelijk geworden, dat het voornaamste archeologische fenomeen een rij waterputten was van bebouwing langs de Kerklaan. Doordat de bovenzijde van de onderste zandlaag niet direct werd uitgegraven, was er tijd deze sporen op te meten en in te tekenen. Op één uitzondering na waren alle putten precies door het veen heen in de bovenzijde van het onderste zand geslagen. Er zijn vier stenen putten geteld, waarvan er drie in een zone lagen zo'n 12 á 15 m noordwaarts van de rooilijn aan de Kerklaan, die waarschijnlijk gelijk te stellen is

aan de perceeldiepte van de panden, aannemende dat de putten achter de huizen lagen. Op basis van de steenmaten en het minieme vondstmateriaal in de putten is de oudste 16e, de jongste 19e eeuws te dateren. In dezelfde zone is nog een rechthoekige ingraving van 1,60 x ca 1,00 m met een ovalige, iets venige binnenvulling ingemeten. Er zijn geen vondsten gedaan. Dit is misschien een tonput geweest. Dat was wel duidelijk voor de aftekening van de onderzijde van twee kleine tonputjes met een diameter van 0,70 m. Beide vormden a.h.w. de satellieten aan weerszijden van een grote ingraving met een doorsnede van 2,50 m. Hierin bleek een groot (wijn)vat van 1,20 m hoog in het onderste zand te zijn ingegraven, maar door de gronddruk was de ton geheel vervormd en ineengedrukt. Dit moet duidelijk de best watervoerende put geweest zijn! Althans zolang hij bruikbaar is gebleven. Uit zowel de grote insteek als de vulling van de put zelf kwam enig 17^e-eeuws aardewerk. En om de vraag naar de oudste omvang van het dorp nog eens te benadrukken, bleek in de insteek een kogelpotscherf terecht gekomen te zijn. Weliswaar een zeer gesleten fragment, zodat bemesting als herkomst niet onwaarschijnlijk is.

Al deze zeven putten lagen in de genoemde zone parallel aan de Kerklaan; een kaart uit de tweede helft van de 17e eeuw geeft vier erven aan deze zijde van de Kerklaan (van Teylingen 2001, afb. 38). Een stenen put, die geheel buiten deze reeks viel, lag op ca. 56 m van de Kerklaan verwijderd en eveneens op flinke afstand van de Hoofdstraat – mogelijk bebouwing van een noordelijker gelegen laan (zie dezelfde kaart) of een aanwijzing voor de locatie van een kleine buitenplaats, die hier ook ergens gelegen moet hebben. Uit een storchoop bovengrond is een zak scherven verzameld van vrij groot formaat en goede kwaliteit. Duidelijk is, dat het materiaal uit een natte context afkomstig is: een sloot of vijver. Het gegeven dat deze grote fragmenten niet verdwenen zijn op de schudzeven van de saneerders, doet vermoeden dat ze dieper onder de oppervlakte gelegen hebben. Wellicht komen ze uit een waterloop van deze buitenplaats. De datering van het aardewerk is 2e helft 17/ 1e helft 18e eeuw. De put kan ook binnen deze datering passen. Een majolica pannenkoekenbord is met grote vaardigheid en schwung gedecoreerd (afb).

Teylingen, J.E. van, 2001: Sassenheim; een uniek dorp op de cultuurhistorische kaart. In: J.J.J.M. Beenakker e.a. (red.), *De Duin- en Bollenstreek in "caert" gebracht*, Lisse.



Majolica pannenkoekenbord, gevonden te Sassenheim. Tek. Carla van Veen.

Oude Haven 3/5

Op deze locatie is een aantal panden gesloopt, die vervangen werden door een onderkelderd appartementencomplex. Hier is gepoogd het uitgraven van de binnen een damwand gelegen bouwput te begeleiden. Een deel van de bovenlaag, bestaande uit zand gemengd met puinresten, was kennelijk met de sloop al verwijderd. Een restant van ca. 0,5 m was nog aanwezig. Deze laag bleek een veenpakket, opgebouwd uit twee lagen, gescheiden door een 10 cm dikke venige zandlaag, af te dekken, waaronder het kennelijk vanaf de Hoofdstraat steil wegduikende strandwalzand zichtbaar werd. Het nog aanwezige profiel boven de strandwal was ca 1,25 m hoog. De exactheid van de waarneming is beperkt wegens de uiterst rommelige wijze van uitgraven. Uit de bovenlaag zijn enige scherven opgepikt, die niet ouder dan in de 18e-19e eeuw te dateren zijn.

VALKENBURG

Katwijkerweg 96

De provincie Zuid-Holland vroeg ons de sloop te begeleiden van een klein, voormalig bedrijfscomplex, aangebouwd tegen het pand Katwijkerweg 94 en aan de oostzijde begrensd door de Valkenburgsche Watering. De locatie was bestemd voor de bouw van een nieuw woonhuis. Door verwijdering van een betonnen constructie in de oever van de Valkenburgsche Watering ontstond een forse inkalving van de oeverwand. Met name uit deze inkalving is een hoeveelheid Romeins vondstmateriaal verzameld. Dit bestond uit het gebruikelijke glad- en ruwwandig aardewerk, bouw materiaal en een deel van een slingerkogel. Opmerkelijk was het aantreffen van twee kleine fragmenten van fijn Holdeurns/Nijmeegs aardewerk, waarvan één in de vorm van een speelschijfje. Deze determinatie werd bevestigd door L. Swinkels van het Museum Het Valkhof te Nijmegen. Op het sloopvlak zelf werden nog twee aardewerkfragmenten (kogelpot en mogelijk vroeg steengoed) met een 13e eeuwse datering aangetroffen.

Volgens de overzichtstekeningen van Van Giffen's publicaties over het *castellum* Valkenburg liggen op dit perceel de drie westelijke grachten van het fort, ten zuiden van de westelijke castellumpoort. Omdat de locatie te beperkt was voor een proefsleuvenonderzoek is een raai van elf boringen gezet dwars op de watering over de breedte van het perceel. Dit leverde de vondst op van een mogelijk 4 m brede gracht, waarvan het diepste punt op 2 m onder het huidige maaiveld ligt. Deze gracht lijkt met de buitenste gracht op Van Giffen's tekening te identificeren te zijn. De twee binnenste, bredere grachten liggen in dat geval waarschijnlijk in de loop van de huidige watering, die wellicht door vergraving van deze beide grachten tot stand gekomen kan zijn.

Kerkweg 1

In de tuin van dit pand viel het oog op een storthoop naast een ontgraving van circa 30 cm diep. Uit deze storthoop werd een viertal Romeinse scherven verzameld. Gezien de geringe diepte van de ontgraving nemen we aan, dat we hier te maken hebben met opspit, danwel de dichtgegooide vulling van een oude opgravingsput.

Waarneming en melding Arnold Verkuylen.

VOORHOUT

Jacoba van Beierenweg (Van Beethovenlaan), Hooghkamer

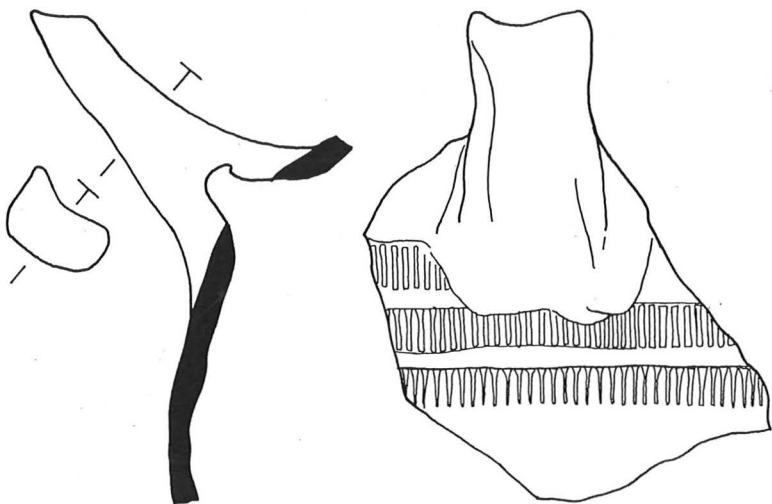
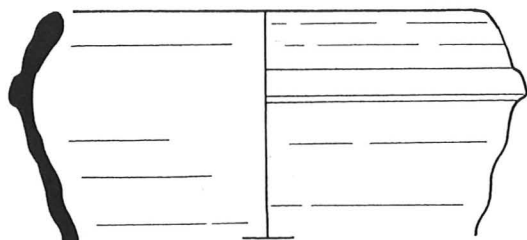
De boerderij 'Hooghkamer' maakt deel uit van een bebouwingslint van een zestal boerderijen op enige afstand ten noordwesten van de Jacoba van Beierenweg gelegen. De mogelijk 16^e-eeuwse boerderij wordt als villa geïncorporeerd in de nieuwbouwwijk Voorhout-Noord. In 2002 is de boerderij door brand vernield. Dit jaar werd de omgeving bouwrijp gemaakt, waarbij tevens de schuur van 'Hooghkamer' werd afgebroken. Dat bracht een waarschijnlijk 17^e-eeuwse waterput aan het licht (roodbruine baksteen van 18,5 x 8,8 x 4). Resten van de koepel lagen op de sloopstort, dus de put was nog watervoerend.

Naast de put was een gat gegraven tot ca 1,40 m onder maaiveld, waarin op die diepte een donkergrijze laag zichtbaar was. Deze laag bevatte 13e/vroeg 14e eeuws aardewerk, waaronder minder vaak voorkomende grijsbakkende vormen (zie tekening). Een vergelijkbaar type steelpan is in Delft bij de opgraving van het klooster 'Koningsveld' in een scherp te dateren context rond 1250 aangetroffen (mededeling Epko Bult). Van het aannemersvlak werden nog meer laat- en postmiddeleeuwse scherven verzameld. De sloopstort van de schuur bleek grote steenmaten te bevatten, misschien afkomstig uit de fundering. Enige complete exemplaren werden bij het vondstmateriaal gevoegd: maten 30,5 x 15 x 8,5/7,5 en 24/23,5 x 12 x 6/5,5, qua datering dus oprijnend met het aardewerk.

Voor het plan Voorhout-Noord is een Aanvullende Archeologische Inventarisatie opgesteld (Deunhouwer 2000). In de paragraaf Historisch-geografische aspecten wordt aandacht besteed aan de boerderijen en impliciet geconstateerd dat ze minimaal uit het begin van de 17e eeuw stammen. Desalniettemin wordt er in de conclusies en aanbevelingen niet van gerept. Al vaker is opgemerkt dat onderzoek naar deze bewoningslijnen kennelijk geen aandacht heeft, wat juist uit historisch-geografisch oogpunt te betreuren is. De geschiedenis van de ontginningen is in veel opzichten nog niet geschreven. Gezien het feit dat het gehele erf rond 'Hooghkamer' grootschalig op de kop is gegaan, had deze gelegenheid benut moeten worden.

Waarneming en melding Arnold Verkuylen.

Deunhouwer, P., 2000: *Plangebied VINEX-locatie Voorhout-Noord, gemeente Voorhout; een Aanvullende Archeologische Inventarisatie* (RAAP-rapport 655) Amsterdam.



Twee fragmenten van grijsbakkend aardewerk, waarvan een deel van een steelpan met radjesversiering. Tekening Menno Dijkstra.

VOORSCHOTEN

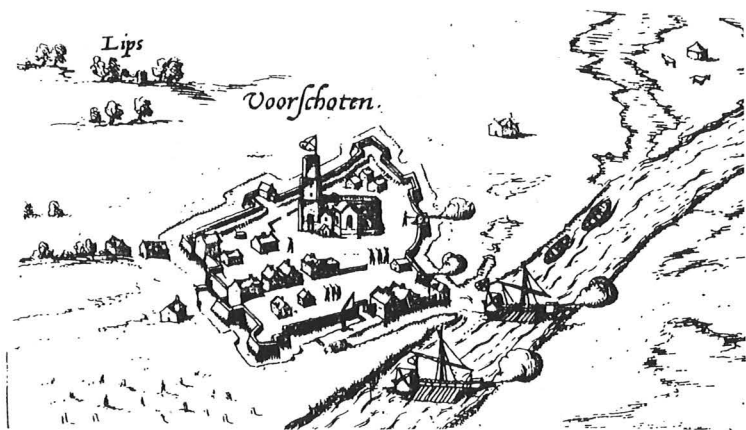
Schoolstraat 114

In weerwil van de nostalgie van vele Voorschotenaren zal het jaren '20-gebouw van de Gevers Deynootschool plaats moeten maken voor een filiaal van de 'Hema'. In overeenstemming met de inzichten van modern verkeersbeleid wordt het nieuwe pand voorzien van een parkeerkelder. Voor zover de huidige kennis reikt, zal de diepte van archeologische sporen in Voorschoten zelden de drie meter overschrijden. Alles van archeologisch belang op deze locatie zal dus verdwijnen. Enkele eerdere waarnemingen tijdens bouw- en sloopactiviteiten aan de westzijde van de Schoolstraat hebben de indruk achtergelaten, dat het schone strandwalzand hier dieper ligt dan in het middenblok tussen School- en Voorstraat. De humeuse bovenlaag kan wel 1,5 m dik zijn. Bij deze waarnemingen zijn geen sporen gezien, overigens mede door de aard van de geïnspecteerde werkzaamheden, en dit in tegenstelling tot het middenblok. Wel is er steeds bij deze waarnemingen ceramiek verzameld, teruggaand tot de 11/13e eeuw. Ook de rioolsleuf door de Schoolstraat in 1993/94 leverde dit op. Interessant is het de vraag te beantwoorden, of dit materiaal afkomstig is van bewoning ter plaatse uit die periode of dat het stamt (uitworp/bemesting) van de bewoning op het midden van de strandwal.

Gezien de nieuwe "Maltaregels" was het ons niet toegestaan proefonderzoek uit te voeren anders dan door middel van boringen. Op de speelplaats achter de school is een boorraai uitgezet tussen achtergevel en erfgrans aan de Koningin Julianalaan, waarlangs tien boringen zijn gezet dwars op de richting van de strandwal. Het schone zand bevond zich gemiddeld op 1,20 tot 1,50 m diepte en vertoonde geen sterke duiking. De enige duidelijke afwijking in het beeld lag op 8 m achter de gevel, waar een ingraving is geconstateerd met een vulling van donkere, vette grond en brokjes bouw materiaal. Met een 11e boring drie meter noordwaarts werd dit beeld bevestigd. Een drietal boringen stuitte op een hoger niveau op funderingen/verhardingen. In eerste instantie laat de ingraving zich het makkelijkst interpreteren als sloot. Nog nooit aangetroffen zijn de schanswerken uit 1573/74, die tijdens het beleg van Leiden rond het dorp zijn aangelegd. Mogelijk ligt dit punt te dicht op de Dorpskerk, maar enige kennis van vorm en omvang van deze schansen ter plaatse ontbreekt.

Reeds eerder, in 1992, is er archeologisch onderzoek uitgevoerd door de 'Rijnstreek' binnen het gebouw tijdens een drastische verbouwing. Vier boringen zijn er toen gezet dwars op de voorgevel tot 7,50 m binnen het gebouw: tot hier was de vloer verwijderd. Ook al zo dicht bij het middenblok bleek de schone strandwal op ca 1,25 m diepte te liggen. Uit een smalle rioolsleuf over hetzelfde tracé werd vondstmateriaal verzameld. Vrijwel alles was afkomstig uit een grote afvalkuil, datering midden 19e eeuw. De enige, interessante uitzondering is een bewerkt blok

tufsteen (21 x 13 x 10,5) met een schuine zijde. Gezien de directe nabijheid van de Dorpskerk, die een bouwphase in tuf heeft gekend, was dit geen verrassing. Uit de rioolsleuf door de Schoolstraat zelf kwamen eveneens meerdere kleine brokken.



Voorschoten Schoolstraat. Voorschoten 1573–74, detail uit: Braun en Hogenberg, *Civitates orbis terrarum*, 1575.

Treubstraat 19, hoek Churchillweg

Achter dit winkelpand werd een uitbreiding gerealiseerd. De aannemer groef een bouwput tot een diepte van ca 0,60/0,80 m onder maaiveld. Het gehele vlak bestond uit geroerde, humeus tot licht humeuze grond met uitzondering van een smalle, een meter brede strook vanaf de zuidwesthoek en ongeveer tien meter lang lopend langs de westwand van de bouwput. Dit betrof grotendeels ongeroerd strandwalzand, waar een coupe ook geen vondsten bevatte. In de uiterste zuidwesthoek echter was het zand slechts licht geroerd, maar hieruit kwam een verzameling van een dertigtal scherven en enig ander materiaal. Het is onduidelijk gebleven of de vondsten uit een duidelijke context kwamen. Een klein deel van dit vondstnummer was onmiskenbaar Romeins: vier kleine wandfragmenten (geverfd, glad-, dik-, en ruwwandig), benevens twee brokjes fabriekssteen. De rest viel in ongeveer gelijke helften uiteen in twee dateringen: 12/13e eeuw (grijsbakkend, kogelpot, andenne en proto-steengoed) en 14/15e eeuw. Geheel onverstoord waren de vondstomstandigheden kennelijk niet; een postmiddeleeuws fragment en enig bouwmetaal vormden het

bewijs. Een kleine proefput mocht ongeveer in het midden van het aannemersvlak gegraven worden tot 1 m diep (ca 1,80 m onder maaiveld). Over de gehele diepte was de grond geroerd. Mogelijk lag het putje binnen een grotere ingraving, waarop ook de donkerder laag grond geheel onderin wees. Het proefputje was niet groot genoeg om de aard van deze ingraving vast te stellen. De datering van zeven scherven uit dit spoor was duidelijk: 12/13e eeuw, een stukje tuf en een brok maalsteen van trachiet passen ook in het beeld.

In de directe omgeving van deze locatie in het centrum van het dorp is in 1998 een klein deel van een mogelijke huiswand in de vorm van een rijtje paalsporen ingetekend, eveneens met een datering rond de 12e eeuw. Hier was een gedeelte van het vlak van de bouwput gelukkig archeologisch vast te leggen. De huidige bouwput gaf door de verstoorde laag op het niveau van het aannemersvlak geen enkel inzicht in de aanwezigheid en conditie van eventuele archeologische sporen. Uit het materiaal, dat uit de bovenlaag verzameld is, blijkt een doorlopende bewoningsaanwezigheid van de 14e tot in de 19e eeuw.

In deze laatste vondstgroep was ook nog een enkel Romeins stuk aanwezig, een flink brok tegula, mogelijk met brandsporen en secundair als slijpsteen(?) gebruikt: de opstaande zijrand was voorzien van een elftal mes(?)kerven. Duidt het aantreffen op een kennelijk hoger vlak dan het andere Romeinse materiaal erop, dat dit in een veel latere tijd is gebeurd? Het hier gevonden, onmiskenbaar Romeins te dateren aardewerk, verdubbelt in één keer het tot nu toe uit het centrum bekende aantal Romeinse vondsten. Dit betreft altijd eenlingen tussen veel later materiaal, hetgeen de determinatie meestal een voorzichtig karakter geeft. De huidige vondst toont nu duidelijk aan, dat er een soort "dunne spreiding" vanuit de Romeinse tijd onder het dorp aanwezig is, maar wat daar de oorspronkelijke vorm van is geweest, kan nog lang onduidelijk blijven bij deze hoeveelheden.

Waarneming en melding Pierre van Grinsven en Arnold Verkuyl.

Veurseweg 125/7, Mariahoeve

De Mariahoeve maakt deel uit van een bewoningslint, gelegen tussen de Veurseweg en de Vliet op de overgang tussen zand en veen. Vondsten op het erf gaan terug tot de 16e eeuw, maar ongetwijfeld zal de bewoning nog ouder zijn. Rondom vinden nu werkzaamheden plaats, die vooruitlopen op de bouw van de woonwijk Starrenburg III ter plaatse. Aan de Vlietzijde wordt de overbelasting van zand van Starrenburg II gedumpt. Dit brengt met zich mee, dat ter afwatering hiervan de oorspronkelijke kavelsloten verbreed worden. Langs de meest oostelijke, binnen het weiland gelegen poldersloot werd een Romeinse kruikhals van het type Stuart 129A opgeraapt. Later

in het jaar is de singel rond de Mariahoeve aan de voorzijde verbreed en met een nieuw gegraven stuk verbonden met de vaart aan de zuidzijde van de boerderij, die in open verbinding met de Vliet staat. Ook hier werd wederom Romeins aardewerk gevonden: een wrijfschaalfragment. Deze vondsten staan in de omgeving niet geheel op zichzelf; uit de opgraving Roucoop in 1990/91 zijn uitsluitend in secundaire, veel latere context enkele meest sterk gesleten Romeinse scherven bekend. Ongetwijfeld is er in dit gebied Romeinse activiteit geweest: de Corbulogracht moet hier gepasseerd zijn, alleen is het tracé van dit deel nog onduidelijk.

De vondst aan de voorzijde van de Mariahoeve vestigt de aandacht weer eens op de zgn. voorkrocht, de strandwal ten westen van de hoeve. Getuige vondsten uit de jaren '60 op een nevenliggend perceel kan hier prehistorie te verwachten zijn; kan dit nu uitgebreid worden met Romeins?

Waarneming en melding Arnold Verkuylen.

Voorstraat 56

Door oplettendheid van een lid werd geconstateerd dat achter dit pand graafwerkzaamheden ten behoeve van een uitbreiding werden verricht. Tevens werd wegens vervuiling een bodemsanering uitgevoerd. De afmeting van de bouwput was ongeveer 4 x 4 m, de ontgraving reikte tot 1,20/1,30 m onder maaiveld. Hierbij werd de overgang van het sterk gemengde, donker humeuze en vervuilde bovenpakket naar een schonere gele zandlaag bereikt. Op welke diepte het ongestoorde strandwalzand zich hier bevindt, is niet vastgesteld.

In de noordwestelijke hoek van de bouwput bevond zich een ronde waterput, waarvan de koepel voor een deel nog aanwezig was. De koepel was gemetseld uit ijsselsteen (15 x 6,5 x 4), de put zelf gestapeld uit rode baksteen. Opvallend was, dat de put voorzien was van een bodem in baksteen op 1,50 m diepte. De vraag is, of de put in feite niet dienst deed als opslag van hemelwater, m.a.w. een waterkelder was. De vulling van de put was recent.

De vondsten zijn verzameld in twee partijen: uit de donkere bovengrond en uit het gele zand op 1,20 m diepte. Het materiaal uit de bovenlaag vult bijna een gehele bodemarchiefdoos en omvat alle sinds het einde van de 17e eeuw gebruikelijke categorieën; slechts de pijpen ontbreken vrijwel geheel. Veel opmerkelijks bevindt zich hier niet onder. De datering loopt van het einde van de 17e eeuw tot in het begin van de 19e. Wat wel opvalt, is dat de duurdere soorten aardewerk niet rijk vertegenwoordigd zijn en dat het roodbakke aardewerk sterk versleten is. Bovendien is een deel van dit laatste materiaal van slechte en waarschijnlijk goedkope kwaliteit: een poreus baksel, dat door zijn glazuur bijeengehouden wordt. De bewoners uit deze periode zullen wel geen grote welvaart gekend hebben.

Uit het gele zand kwam slechts een beperkte hoeveelheid vondsten: alles aardewerk en één stukje plavuis; te dateren vanaf de 12e tot in de 15e eeuw. Onder het grijsbakke aardewerk bevonden zich enige delen van een aardewerkvorm, die men in dit deel van het land maar zelden tegenkomt: een grape versierd met een drietal gelijk gespatieerde draairingen.

Waarneming en melding Albert Kram en Arnold Verkuylen.

Wijngaardenlaan 15

In de tuin van dit pand viel het oog op een klein bouwputje tegen de hoek van de achtergevel, bestemd voor een serre. De put was ongeveer 0,90 m diep en op 0,80 m onder maaiveld was de overgang van de grijs humeuze bovengrond naar geel zand. Ter hoogte van de zuidwestachterhoek van het huis zijn twee kleine scherven uit dit zand geraapt. Na afstrepen van diverse determinatiemogelijkheden bleek het alleen voor de datering 10e eeuw, Laat-Karolingisch, mogelijk ze in één periode te laten passen. Het betreft een sterk kwartsgemagerde kogelpot en een fragment dunwandig, grijs aardewerk, geel/grijs op breuk. Het zand was los en rul, waardoor dus geen zichtbare sporen aanwezig waren. De locatie ligt in een woonwijk, die al vanaf de jaren '20 bebouwd is.

Waarneming en melding Arnold Verkuylen.

ZOETERWOUDE

Molenpad

Dit pad, dat vanaf de Noordbuurtseweg de 'Grote Polder' doorkruist, is in het verslagjaar vernieuwd, waarbij ook enige "natuurontwikkeling" is gepleegd. Uit een van deze ontsluitingen aan de zijde van de Noordbuurtseweg werden drie scherven verzameld: een 17/18e eeuwse en twee fragmenten kogelpot van verschillend baksel, in de 11/12e eeuw te dateren. Op korte afstand van de vondst kruist het pad een boerderijlint van vier, oorspronkelijk mogelijk vijf erven. Te onderzoeken zou zijn, of dit een oorspronkelijke, middeleeuwse ontginningslijn is. Bij een van de boerderijen is in de tuin Romeins aardewerk gevonden tijdens aanleg van een vijver.

Waarneming en melding Arnold Verkuylen.

Ligging van de afdeling RIJNSTREEK
van de
Archeologische Werkgemeenschap
voor Nederland (AWN)



- - - provinciegrens
- gemeentegrens

